

ДЕЈАН АЈДАЧИЋ

ПРИКАЗИ ЕРОТИЗМА У СУЛТАНСКОМ ХАРЕМУ У ДВА САВРЕМЕНА СЛОВЕНСКА РОМАНА

САЖЕТАК: Аутор наводи помене султанског харема у Истанбулу у делима западних путописаца и дипломата XVI и XVII века, као и студије историчара о опчињености Западног човека недоступним харемским женама. У тексту се говори о два савремена прозна текста са наглашеним еротским елементима. У роману *Харемско живљење* (1996), украјински писац Јуриј Виничук, кроз тобожњу исповест Роксолане, описује њено уздизање у харему од невине девојке до миљенице Сулејмана Величанственог, а аутор чланка анализира примењене књижевне поступке писца. Из романа Новака Килибарда *Црнојорска хроника* (1995) издвојена је епизода о мушкој онемоћалости султана и шаљиво приповедање о „трагедији” султанових заточеница и њиховој радости после султановог излечења.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: харем, многоженство, ислам, еротизам, фантазме, књижевност

У другој књизи Петокњижја Старог завета, Господ позива Мојсија на Синајску гору и даје му десет божјих заповести, међу којима и ону „Не чини прелјубе”. У заповести која забрањује посезање за било чим туђим, каже се и „не пожели жене ближњега својега”. У јудеохришћанској традицији тако је утврђена грешност ванбрачних односа, а у исламу, такође, нису одобрене везе ван брака иако је дозвољено да мушкарац има више жена. Грешност прелјубе су столећима утврђивали аскети и монаси, понекад мизогински, истичући грешну природу Еве и жена уопште. Иако је враћање античком наслеђу током ренесансе довело до обнове хедонистичких идеја, цркве свих хришћанских вероисповести нису

одступале од осуда прељубе. Са слабљењем ауторитета цркве, држава је почела да преузима надзор над сексуалним понашањем. О механизмима контроле и казним институцијама – судовима, затворима и болницама писао је Мишел Фуко у својој историји сексуалности.

У европској уметности и књижевности простор блуда дуго је био препуштен боговима и херојима, али у књижевности касног барока појавио се Дон Жуан (Дон Хуан) као велики грешник. Његов грех је вишеструк, јер поред личног кршења божје заповести, он на грех наводи и велики број заведених жена, и пркосно изазива Бога. Прикази ликова разблудних античких богова и сатира, као и Дон Жуана у делима уметника исказују жељу Западњака за ослобођењем од строгих брачних ограничења сексуалног живота. У стварном животу неједнакост у осуди припадника различитих друштвених слојева огледала се у чињеници да су за исте грехе, блудници племићи ређе кажњавани но људи без „плаве крви“.

Привлачна моћ многоженства за Западног човека, огледала се кроз очараност друкчијим културама које немају институције надзора и кажњавања, те у фантазијама о слободном сексуалном животу. Одбацивање грешности прељубе тамо где нема црквеног или државног надзора открива лицемерје цивилизације која је одгојила спутаног човека, спремног да се распусти чим му то прилике дозволе. То потврђују списи француског поморца Луја Антона Бугенвила о гостољимљивом сексу на Тахитију, али и низ потоњих списа 18. века у којима се Тахити са женама неспутано преданим љубавним уживањима назива Новом Китером. Проучавалац идеја француског просветитељства, Бронислав Бачко је показао како се идеје утопије повезују са античким представама о митском острву неспутане љубави, са удаљеним, и реалним острвом које је названо „нова Китера“, на коме нема запрека за остварење спутаних жеља.¹ Фантазме о слободној љубави у европским културама потврђују, такође, и путописи колонизатора и књижевне варијације приказа гостопримљивог секса у црној Африци.² О двоструким мерилима у далеком свету и у Европи сведочи чињеница да је Маркиз де Сад био утамничен, док су морнари и поборници фриволности славили пацифичке рајеве. Почев од уклетих романтичара, луталица и заводника, осећање грешности прељубе

¹ Bronisław Baczko, *Hiob, mój przyjaciel. Obietnice szczęścia i nieuchronności zła*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2001.

² О еротизованом егзотизму пише Растко Петровић у свом путопису *Африка*, као и о црначким девојкама које су му нуђене. Види: Дејан Ајдачић, Растко Петровић о Африци црних људи, у: *Славистичка истраживања*, Филип Вишњић, Београд, 2007, 234–235.

почиње да се „сели” у унутрашња преживљавања човека у виду колебања, сумње и гриже савести. Након више таласа „сексуалне револуције” – од Фројдовог открића важности сексуалних чинилаца у формирању индивидуалне психологије почетком 20. века, преко идеја Вилхема Рајха и Хју Хефнера, хипи покрета, до порно индустрије – западни човек је одбацио стеге. Слободнији говор о еротичности у јавним дискурсима је скинуо жиг са еротске књижевности као проказаног жанра, да би крајем 20. века и у словенским културама дошло до „поплаве” еротске књижевности.³

Харем у књижевности

Извор еротских фантазми о неспутаној љубави у европским културама везује се и за приказе харема Арапа или Турака Османлија. У контактима са османлијским освајачима у Малој Азији и на Балкану, Византинци и Словени почели су да упознају и обичаје Турака. Оријенталиста Галина Јермоленко наводи имена западних дипломата и путника Пјетра Брагадина (1526), Бернарда Навагера (1553), Доменика Тревизана (1554), Луиђи Басана, који су на Западу проширили вести о моћи Хурем (миљенице Роксолане) на султана Сулејмана Величанственог.⁴

На европском Западу 17. и 18. века харем је називан италијанском речју *serraglio* (кавез), по турској речи персијског порекла *сарџ* (палата). Харем, женска четврт, део је серала, а реч „харем” потиче од арапског *харам*, што значи „незаконито, забрањено, свето”. Почетком 17. века Оттавиано Бон (1552–1623) је у књизи *Descrizione del Serraglio del Gransignore* (1608; на енглеском, *The Sultan's Seraglio*, 1650) дао општи опис палате и њене архитектуре, али право значење речи харем, женске одаје – остало је неприступачно.⁵

Недоступност харему као делу куће у којој су живеле жене, додатно је повећавала пажњу знатижељника. Већа затвореност жена у оквирима породичног живота и њихова мања доступност у јавном простору појачавала је простор за домишљање о љубавним навикама људи у отоманској империји и арапском свету. Будући да је приступ харему забрањен страним људима, представе о харему

³ Дејан Ајдачић, *Еројославија*, Албатрос Плус, Београд, 2013, 332–335.

⁴ Galina Yermolenko, Introduction, U: G. I. Yermolenko (red.), *Roxolana in European Literature, History and Culture*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2010, 3.

⁵ Michael Hüttler, *Ottoman Empire and European Theatre Vol. III: Images of the Harem in Literature and Theatre*, Hollitzer, Wien, 2015, 14.

је, од првих спомена европских путописаца, пратила извесна недореченост и тајновитост. Жеља мушкараца да дознају како живе жене у харему се веома појачала почетком 19. века под утицајем романтичарске опсесије егзотизмом, изразите склоности ка источњачком свету и „локалној боји”. Делакроа слика харем, Енгр одалиске, Бајрон и Словацки пишу поеме са егзотичним елементима оријенталне еротике, Флобер у роману *Саламба* описује напрегнуте источњачке страсти. Руски романтичари су оријенталне страсти везивали за новоосвојене територије на Кавказу.

Иако су у Османској империји, балкански Словени и Украјинци из степа северно од обала Црног мора као покорени народи знали за многоженство Турака, они о харему, нису имали непосредна сазнања, а због суздржаности према еротским темама, све до пред крај 20. века, у књижевности нису описивали живот харемских жена. Живећи под Турцима, они су имали представе о суседима-господарима, али су харем сагледавали из позиције поданика као део муслиманске културе. Османска империја је вековима подстицала богаташе неисламске вероисповести да приме ислам и привилегије, али словенске потурице на Балкану већином нису стварале хареме. Османлије су од покореног становништва одводили дечаке и девојке. „Данак у крви” као одвођење хришћанских дечака уз њихову војну обуку и превођење у ислам увео је султан Мурат I средином 14. века. Отимање деце и њихово претварање у османске војнике је погађало све хришћанске поробљене народе. Одвођење девојака и жена у хареме османских великаша и султана такође је изазивало болну немоћ у њиховим породицама. Као део стидне и трауматичне историје породица, одвођења девојака нису памћена у усменој култури. Силовања жена у време ослабљене централне власти и дивљања локалних кабадахија могу се наћи и у поменима устанничких песама.

У ауторској књижевности словенских аутора има узгредних помена харема у историјским повестима и приповеткама, али нема развијених описа са фантазматским домишљањима о вишеструко недоступном свету – туђем, забрањеном и женском. Односи у харему дају бројне могућности за опис: жене су понижене заточенице, жене чији живот одређује привлачност њиховог тела, али којима други мушкарци осим султана нису доступни, жуде за љубављу, жене су супарнице једна другој, али и пријатељице, жене су у неравноправном односу са надмоћним мушкарцем који их поседује. Харем травничког паше средином 19. века се појављује у посмртно објављеном роману Иве Андрића *Омер њаша Лајнас*. Он је узгред приказан у причи о несрећном браку Миће – Омер паше са лепотицом Идом – Саидом. Како данас нема ни султана,

ни султанског харема, осим сачуваних просторија у Топкапи палати, у књижевним делима о харему приповеда се о прошлости, уз историјске пројекције и психолошке доградње ликова. При томе описивање еротских односа може бити тек један од аспеката у односима верски, родно, ментално и културолошки различитог – Другог. Овде су изабрана два текста са еротским елементима у опису султановог харема у Истамбулу.

Харемско жиџије украјинског писца

Плодни Украјински писац Јуриј Виничук (рођ. 1952) објављивао је прозу различитих фантастичких и реалистичких жанрова, а еротика у некима од њих има значајно место, као у роману о проституткама, о султановој харемској миљеници или фантастичком роману *Маљва ланда*.

Писац своје дело није назвао *Харемски живоїї* већ је архаизовао именицу којом назива описивање живота, па би превод овог дела на српски језик могао да буде *Харемско жиџије*.⁶ Асоцијација на опис живота светаца (хагиографију) није у преводу наметнута, јер постоји и у украјинском изворнику. У Виничуковој књизи Роксолана је и јунакиња и казивачица, јер она читаоцима прича о својим преживљавањима и животним искуствима. *Харемско жиџије* (1996), као тобожња Роксоланина сећања миљенице у харему Сулејмана Величанственог, написан је са убаченим застарелим речима, чиме писац читаоцу, такође, сугершише изворност и старину њеног говора.

У поређењу са бројним књижевним текстовима о Роксолани западноевропских, турских и словенских аутора, Виничукова повест предочава једно друкчије виђење Галичанке Настје Лисовске. Настјино рођење на територији данашње Украјине, објашњава чињеницу да је њој посвећено неколико дела украјинских писаца, али у већини тих проза приказује се лик патетично патриотски настројене Роксолане, која не заборавља одакле је дошла, Роксолане која памти своје сународнике и труди се да им помогне. Виничукова књига је испричана мноштвом опсцених детаља, што приличи како самом харему тако и псеудоисповедном казивању главне јунакиње. То својство је изазвало осуде и неодобравања првих критичара, који су писцу замерили и рушење канонски устаљених представа у украјинској култури о Роксолани – мерејајући му да је Настју Лисовску приказао супротно представама о женским врлинама Украјинки. Јуриј Виничук, помало подругљиво, коментарише

⁶ Юрій Винничук *Жиїїє іаремнос*, Фоліо, Харків, 2016.

замерке критичара, образлажући свој став да је Настја пажњу султана могла да привуче најпре љубавним вештинама. У контексту бројних дела посвећених Роксолани, Виничуково дело је доследно провокативно, засновано на описима еротских искустава и логици свемоћи телесне љубави. Фантазије западног човека о оријенталној еротици ту су исказане са извесним развратничким осећањем либертинске литературе, коју Виничук очигледно добро познаје.

У свом прилогу зборнику о Роксолани у књижевности, Марина Романец посматра Виничуков текст *Харемско жиџије* са становишта постколонијалне теорије, уводећи у интерпретацију однос колонијалног освајача и потчињеног.⁷ Роман се може осматрити и са становишта женске сексуалности са гендерне тачке гледишта, јер у овом делу мушкарац, као аутор, описује свет жена и своје чулне јунакиње у окружењу женских ликова. Женско тело, како пише Јулија Зеликова, представља социјални знак и указује на место жене у друштвеним структурама. Виничуков роман могао би да се чита и са становишта симболике женског тела као „социјалног знака”⁸

Роксолана пише/говори у првом лицу једнине. Такав поступак својствен је творцима исповести, али и мистификација, јер архаичне речи, које користи Роксолана, писац као тобожњи приређивач објашњава речима из савременог језика, појачавајући тако утисак аутентичности. Виничук као мушкарац се уживљава у мисли и осећања жене, покушавајући да прикаже женски поглед на своје тело и на свет. Мушкарац тиме не само да описује догађаје већ описује и њене стрепње, nelaгоде и склоности, фантазме о односима са другима у истанбулском харему. У причи Роксолане огледа се њено уздизање у харему које је у тренутку њеног уласка у харем као неискусне и невине девојке изгледало неоствариво.

У приказивању разноликог света етноконфесионалне особености мање су важне од психолошког стања у коме се налази јунакиња. Виничук у виду исповести омиљене султанове жене, уз мноштво интимних детаља приповеда о догађајима од увођења у харем до успона у њему и заузимања утицајног места у султановом животу. Тема доминације и потчињености вишеструко је присутна у харему и одражава се и у овој повести. То је, пре свега, доминација мушкарца над женом који сваки пут бира једну од

⁷ Maryna Romanets, *Roxolana's Memoirs as a Garden of Intertextual Delight*, U: G. I. Yermolenko (red.), *Roxolana in European Literature, History and Culture*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2010, 125–140.

⁸ Юлия Зеликова, Женское тело: „отчуждение” и запрет на удовольствие. У: Е. Здравомыслова, А. Темкина (ред.). *В йоисках сексуальности*, Дмитрий Буланин Санкт-Петербург, 2002.

многих жена. Сулејманово присуство се осећа, и пре но што се он појави у харему, јер су жене са свим што се налази у том затвореном простору потчињене њему. Он је господар жена, послуге и евнуха који као робови брину о заточеницама које не могу да оду из харема. Његова је доминација вишеструка, јер он је муслиман, господар жена других вера и нација. Он је свемоћни владар, а оне су заточенице, робинје. Он је пребогати моћник над женама које ништа немају. У односу господара харема према харемским женама све те доминације се обједињују у велику надмоћ у којој појединачна жена нема моћи да утиче на свој положај. Свој положај она може унеколико да побољша само задобијајући поверење и милост султана, тј. успињањем на лествици жена које могу да имају на њега неки утицај. Тако се вишеструким опозицијама рода, слободе и моћи придружује и воља за моћ са циљем побољшања сопственог положаја.

Роксоланина прича је испричана чулно, што је у виђењу писца део њене природе и личности. Винничук је моћ Роксолане приказао као њен еротски дар, као њену податљивост. Чак и оне ствари које су јој болне или стидне, при увођењу у харем прихвата без великог отпора, са трпељивошћу, као на пример, у описивању евнуховог испипавања њеног тела:

Осетила је да један од његових прстију насилно утискује на место које, као што и сам Бог зна, никада није додирнула мушка рука. Страшна језа је обузела моје тело од тог његовог поступка. Какав ужасан тренутак за моју невиност! Прст је још више притискао и завапила сам осећајући бол. Сузе су ми навирале на очи и с горчином сам размишљала о својој несрећи.⁹

Настја описује мучно испирање црева топлем водом, пипкање свих стидних места при бријању длачица. У стилу еротске прозе, писац описује Роксоланина прва сексуална искуства са султаном, при чему се подцртава њено тадашње неискуство:

Султан ме погледа и задржа свој поглед, можда на трен, можда на момент, али осетила сам жар у прсима, а руке су ми задрхтале. Када ме је краљ додирнуо језиком непозната вагра пролазила је кроз сваки део мог тела, а страст га је предивна обузимала. Док ми је прстима ширио бедра, а један прст почео се забијати у моју раскошницу и насилно грести као пастув у зоби. [...] Моју руку ставио је међу своја бедра и снажно је стиснуо. Одмах сам осетила како у

⁹ Юрій Винничук, *Нав. дело*, 16–17. Превод Д. Ајдачић.

руци нешто расте и миче се. Када бих и пожелела да повучем руку, то не бих ни могла да учиним, јер ме веома јако привлачило том непознатом створењу, које се тамо скривало и расло ми под прсти-ма попут пупова. Заправо, нисам знала с чиме имам посла, али сваки покрет ме је водио до неизрециве помућености. Нисам ни најмање схватала какве ћу ужасе доживети од онога коме је мој длан будио живот.

У оним одељцима Роксоланиног казивања у својим односима са другим женама у харему, Јуриј Виничук је приказује као особу која се не препушта расположењу већине и која поседује црте које је издвајају од других. Иако се све жене у харему налазе у поседу свемоћног мушкарца који њима господари, Виничук полази од претпоставке да у султановом избору харемске лепотице са којом ће проводити време не дејствује неки утврђени ред, нити хировита случајност већ да султан бира изабраницу. Чињеница да султан себи бира изабраницу, свакој од заточеница даје извесну могућност да се у тој неслободи и немоћи у туђем свету издвоји и буде примећена.

Виничук у приповедном развоју Роксоланиног лика укључује својеврсне црте образовног еротског романа и описује како се Роксоланино искуство временом увећава. Читалац, пратећи пишче-ва виђења кроз ову псеудоисповест, сазнаје да је султанова мати оценила Роксоланину изузетност. Она јој поверава детаље из свог живота, признаје да је оценила њене способности и даје јој савете како да се омили султану. Роксолана не жели да буде одбачена „невољница” која се јадно забавља са евнусима или размењује нежности са другим женама. И у неповољном окружењу, окружена нелагодом и присилом, у односима у којима нема много могућности за издвајање, Виничукова Роксолана поседује и разумевање социјалне динамике круга у коме живи и вољу да се избори за бољи положај, за положај миљенице, која може да прошири могућности свог деловања, па у извесној мери, почиње да управља својим животом. У томе је султанова мајка подржава, наводећи је на став да је веома важно заокупити султанову еротску пажњу. Поред поука из приче о свом животу, султанова мајка даје Роксолани и књигу вештине љубави на арапском језику, која Роксолани отвара нове светове. На тај начин, Роксоланина свест да је њено тело привлачно задобија још већу вредност за султана, чије жеље одлучују о судбинама харемских жена.

Поред односа колонијално доминирајућег и потчињеног, у књизи су представљене припаднице и других народа. Посредством ликова других заточеница у султановом харему развијена је читава

палета етнокарактера. Причама других жена аутор је увео друге гласове и учинио разноврснијим казивање о доживљају харема. Писац Роксоланиним речима описује неколико примера „неадекватних” поступака других заточеница, који су изазвали султанов бес и одбојност, као у причи о судбини Српкиње Дане, коју султан због неподатљивости престаје да позива на лежај. Она се, за утеху, предаје миловању женама, па се приближава и Роксолани, коју само на трен узбуде Данини загрљаји, али она не прихвата такав животни избор. Она радије себи поставља циљеве и начине понашања, и труди се да други њом не управљају. Искушења која Виничук показује у харему и различите врсте задовољавања понекад задобијају изглед листе настраности. Она слуша искуства других харемских жена, посебно она која се тичу склоности султана, попут Гркињиног поучавања да султан воли три отвора.

Еротски роман Јурија Виничука о Сулејмановој миљеници Роксолани, написан је крајем 20. века, када је тајновитост недоступног султанског харема осветљена многим историјским студијама, када је еротска тема престала да буде зазорна и срамна. Иако су дела написана на француском и енглеском језику у 18. и 19. веку додиривала еротске теме харема, у словенским књижевностима није било таквих описа. Виничук се одважио да харем замишљан у европским писмима, драмским комадима и романима, а у новије време и филмовима, ослободи културних оквира претходних дела и представи свет харема са заострено чулне стране, градећи лик сексуално радознале и надарене Роксолане, спремне да развија своју вештину. Парадоксално је да дело које су критичари оптуживали за порнографске елементе, што подразумева обезличавање, у Виничуквој реализацији приказују јунакињу која има личне и особене црте, запаљиве, али и стрпљиве и трпељиве у ситуацијама које захтевају еластичност. Виничук је избором архаизације Роксоланине исповести, вишеструко отежао задатак избора речи и стила којим она говори. У њено име, писац полне органе и радње назива разнолико, стилистички варирано. Највеће колебање у тексту проистиче из променљивог позиционирања казивачице о својим преживљавањима. Очигледно је да текст не представља дневник који фикционализује аутентичност тек преживљених доживљаја. Роксоланина прича је прича зреле особе која је већ много искусила и доживела. Али када говори о свом сазревању, она као да нема то искуство, као да прича особа која тек доживљава нешто ново – још неуко и онеобичено она назива полне органе и ситуације, као да не познаје тај свет. У Роксоланином казивању преплићу се особености писаног и усменог дискурса.

Трагедија и комедија у харему – султанова немоћ

У прозном делу Новака Килибарде, црногорског писца, рођеног 1934. године у херцеговачким каменитим Бањанима, преплићу се елементи усмене и писане књижевности, јер је писац у безмало свим својим прозним књигама употребио форму „сказа”, којим се фикционализује усмено казивање.¹⁰ Еротика је честа тема Килибардиних казивача, па је читаво поглавље прве монографије о писцу – *Новак Килибарда: научник и књижевник* посвећено овој теми.¹¹ Богатство еротских тема у Килибардиној прози потврђује и чињеница да је Божидар Миличић саставио антологију *Гизда и грује еројске приче* (2007) из прозе црногорског приповедача. У својој анализи Килибардиних кратких прича Софија Калезић-Ђуричковић пише: „Занимљив је однос реалности и фантастике у Килибардиним приповијеткама и начина на који се тако осмишљена фантастика комбинује са еротским мотивима, што је посебно наглашено у остварењима Гизда и Сорела.”¹²

О различитим кобним и срећним судбинама повезаним са страстима, приче обично причају мушкарци у мушком друштву. Неки од Килибардиних казивача, појављују се у различитим књигама приповедача и у ауторовом роману *Црнојорска хроника*. Казивачи сликају бујну и незадрживу жељу, предавање сладости и страсти, али и срећним и трагичним судбинама препуштања ванвременој животной сили. У роману *Црнојорска хроника* који приказује догађаје током више векова, епизоде које имају еротски садржај најчешће казују професор Тривко Зупљак и Шћепан покојни Сарић.¹³

У Килибардином роману *Црнојорска хроника* прича се о историји више народа кроз низ личних судбина. У овом историјском роману Турци, од локалних моћника до самог султана приказани су као други и друкчији, најчешће као нежељени господари. Приповедачи истичу да Турци по правима исламске религије могу имати много жена, па се једна епизода пуна сочних речи тиче и харема у Стамболу. Новак Килибарда у приповеци *Снови и синови* (1993) и у роману *Црнојорска хроника* (1995), техником „сказа” нуди усмену причу народског казивача о султановом ха-

¹⁰ Дејан Ајдачић, *Новак Килибарда – научник и књижевник*, Contesco, Бар, 2000, 51, 77, 84.

¹¹ Дејан Ајдачић, *Нав. дело*, 166–190.

¹² Софија Калезић-Ђуричковић, „Kratke i kraće pripovijetke” Novaka Kilibarde. U: *Novak Kilibarda – književnik, profesor i naučnik: zbornik radova*, FCJK, Cetinje, 2018, 59.

¹³ Дејан Ајдачић, *Нав. дело*, 171.

рему. Килибардино приповедање локалним говором Бањана, укључује књишка знања у форми народског препричавања, фантазматски надограђеног помислима о еротској сласти са претеривањем које води до руба смешног. Писац опис полне немоћи султана гради стилским средствима народне приче, користи понављање у опису неуспешних покушаја решења проблема, претеривања, бројеве са симболиком многобројности. Ален Гроришар пише о харему:

Можда исто толико колико и та распомамљена женскост, жечкма фалуса у свим његовим стањима и облицима (једном речи, хистерична женскост у правом смислу речи) путнике из Европе изненадило је и то што се она испољава као неизбројиво мноштво готово потпуно једнаких „примерака”.¹⁴

Мноштво жена Килибарда наглашава устаљеним епитетима и фигурама усменог приповедања. Прича о мушкој немоћи султана почиње као похвала дубровачким курвама:

Прича се да је курва дубровачка дигла мушку мустру некакво-ме турскоме цару који је бијо омекокуријо! Бијо цар стрекнуо од нешта те му се оклепијо у гаће онај сунетлија, висијо међу цареве ноге мртац што мртац! Не могао да капуну жене, имао их је триста и свака је у један глас закукала кад је омекао у турину! Залелекало у харему триста кадуна, а цар обрекао триста ћеса злата ономе ко му укрути врсника.¹⁵

У народним причама нема описа полне немоћи султана, па не може бити ни казивања о вештини „гласовите” дубровачке куртизане која му враћа мушкост. Писац приповеда о мотиву кога нема у усменом приповедању поетиком казивања народних бајки и шалвих прича, па претерује како у опису „трагедије” царевог „сунетлије” тако и у приказу потоњег излечења и славља жена из харема. Појава дубровачке курве симболички заступа етнички блиског, свог, али и, у извесној мери, различитог. Она је лик који се налази између свог и потпуно туђег света. Дубровник је казивачу у роману *Црнојорска хроника* географски близак, јер горштаци из херцеговачког крша носе на продају своје коже и прерађевине у Дубровник. Полна немоћ султана, лишава га свемоћи, и тај губитак је срамотан па се чини све да се султан излечи. Спас султану

¹⁴ Alan Gorišar, *Struktura saraja: Azijski despotizam kao tvorevina mašte na Zapadu u XVIII veku*, Vuk Karadžić, Beograd, 1988, 161.

¹⁵ Новак Килибарда, „Курва дубровачка лијечи цара турскога”. У: *Црнојорска хроника. Времена Мајна Глушца*, СКЗ, Београд, 1995, 356.

доноси „курва”, али чињеница да је та курва Дубровчанка, уводи у један мотив, веома далек од политике и међусобних односа држава на Балкану, једну неочекивану нијансу.

Са становишта постколонијалне теорије, бурлескно пародијски елементи се користе ради истицања слабости господара, чиме се свемоћни султан претвара у немоћног мушкараца који не може никога да задовољи. Претеривање са подсмехом представља одлику казивања Килибардних казивача и те црте се појављују и у причању о харемској еротичности. Килибарда у тој епизоди ствара ефекат смешнога приказујући велики број жена као истоветних лутака које покрећу једнака осећања, која се истоветно испољавају. Казивач се налази на граници приповедања о стварном свету и чудесном свету бајке. Стога се у његовој причи налазе и елементи поетике бајке са митским бројем 300 жена, али само казивање не прелази у свет чудесног. Еротска умешност „дубровачке курве” доноси радост харемским женама, што писац хуморно описује:

Није с царем остала ни по сата насамо у меке душеке, док је падиши дошао кудрет у живот те је дубровачкој поклисарки дигао табане у царске златне таване! Осеирила курва као да се с љубавником поватала, цар јавијо везирима да му се ђустек укочијо као качамаљ, везири опалили с царске табије седамдесет и седам топова, у харему се проломила пљесма из триста женскије грла као из једнога! Како је цар курву даровао, не знам ти причати, само сам чуо да је исти цар поручијо свијем царевима и краљевима да не пружају руке пут Дубровника.¹⁶

У сликању разрешења султановог проблема, Килибардин казивач приказује као обнову поретка и спас света којем се радују и султан и његове жене.

*

Приповедање о султанском харему у време када је он већ давно само предмет приче о прошлости појављује се у два, овде посматрана текста – Украјинца Јурија Виничука и Црногорца Новака Килибарде. У плодном опусу обојице приповедача склоност еротском представља један од приказа харемске еротике у словенским књижевностима. Није без значаја ни чињеница да су оба писца еротске мотиве приказивали у ранијим својим текстовима, пре праве поплаве еротике крајем 20. века. Иако у оба дела приповедачи

¹⁶ Новак Килибарда, *Нав. гело*, 357.

дају реч казивачима, Виничуков роман је заснован на исповедном причању Настје Лисовске, која говори о свом животу у харему, од доласка до заузимања положаја омиљене жене, Хурем. Виничук свој текст гради као провокативну верзију у стилу еротског образовног романа, која у потпуности одступа од претходних приповедања украјинских писаца о чедној Роксолани. Килибардин казивач о онемоћалој мушкој снази султана и помоћи коју му при томе даје дубровачка курва, представља наглашено хуморну причу у којој казивач користи претеривања како би своју причу учинио забавном.

И Килибарда и Виничук изражавају идеју да се еротска моћ може преточити у моћ над људима и ван сфере интимних односа, да се сексуално благо може преобразити у политички капитал и утицај. Оба писца посежу за историјом османског оријента који је и туђ и свој. У српској и украјинској књижевности нема тако наглашеног егзотизма, већ је то свет који је реалнији, али опет недодирљив и забрањен.